

Opbrengstgericht werken in 4D

Zo verbeter je onderwijs planmatig

Expertteam OGW4D

Redactie: Tamara Wally, Marléone Goudswaard, Karin van Breugel

Opbrengstgericht werken in 4D

Zo verbeter je onderwijs planmatig

Expertteam OGW4D

Redactie: Tamara Wally, Marléone Goudswaard, Karin van Breugel

Colofon

Expertteam OGW4D van de CED-Groep: Hanke Geurts, Monique Jeurissen, Ria van der Sar, Ariane van Dijk, Leonie van de Lavoir, Jasmijn Bruining

Inhoudelijke supervisie: Wilma Peulen

Redactie: Tamara Wally, Marléone Goudswaard, Karin van Breugel

Eindredactie: Luitje Niemantsverdriet

Vormgeving: Ton Kuijpers Vormgeving

Druk: Realbooks

Eerste druk, 2021

ISBN 978-90-5676-089-2

© 2021 CED-Groep, Rotterdam

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden veeelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opname, of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Inhoud

Voorwoord	05
Inleiding	07
1. Opbrengstgericht werken in 4D	09
1.1 Opbrengstgericht werken	11
1.1.1 De 4D-cyclus	12
1.1.2 Werken met opbrengsten	14
1.2 Schoolvisie en kwaliteit van onderwijs	16
1.2.1 De onderwijskundige dimensie: optimale ontwikkelingskansen bieden	18
1.2.2 De pedagogische dimensie: aanleren van sociaal schoolgedrag	19
1.2.3 De professionele dimensie: de professional maakt het verschil	20
Opbrengstgericht werken in 4D in hoofdlijnen	22
2. Schoolambities	23
2.1 Referentieniveaus	25
2.2 Schoolweging en signaleringswaarde	27
2.3 Uitstroomprofiel	28
2.4 Kerndoelen en leerlijnen	29
2.5 Schoolambities	30
2.6 Functioneringsniveaus	32
2.7 Aanpakken: inhoud geven aan onderwijs	35
2.8 Schoolondersteuningsprofiel en ontwikkelingsperspectief	39
Schoolambities in hoofdlijnen	42
3. Data	43
3.1 Wat zijn data?	44
3.2 Data verzamelen	45
3.3 Verschillende soorten data	46
3.3.1 Data uit interactie	46
3.3.2 Data uit gesprekken over een leerling	47
3.3.3 Data uit werk	47
3.3.4 Data uit toetsen	49
3.3.5 Data uit een aanvullende leerlijn	52
3.3.6 Data over de aspecten van het onderwijsleerproces	53
3.4 Ordenen van data	54
Data in hoofdlijnen	56
4. Duiden	57
4.1 Wat is Duiden?	59
4.2 Stap 1: Data vergelijken met de schoolambities	60
4.3 Stap 2: Data analyseren op het niveau van de school, groep en leerling	61
4.4 Stap 3: Data analyseren op de kenmerken van het onderwijsleerproces	63
4.5 Stap 4: Elke leerling toewijzen aan de best passende aanpak	67

4.6	Ongelijke verdeling over de aanpakken in de groep	71
4.7	Leerprestaties duiden in relatie tot leerwinst	72
4.8	Professionalisering en ondersteuning van het team	73
	Duiden in hoofdlijnen	74
5.	Doelen	75
5.1	Doelen opstellen	76
5.2	Differentiëren	77
5.2.1	Convergente differentiatie	78
5.2.2	Divergente differentiatie	79
5.2.3	Vuistregel: convergent tot eind groep 6	79
5.3	Leerroutes	80
5.4	Schoolplan, groepsplan en planning	82
5.5	Doelen voor het team	83
	Doelen in hoofdlijnen	86
6.	Doen	87
6.1	Doen wat werkt	88
6.2	Aspecten van het onderwijsleerproces	89
6.2.1	Leerstofaanbod	91
6.2.2	Klassenmanagement	91
6.2.3	Leertijd	92
6.2.4	Didactisch handelen	94
6.2.5	Pedagogisch handelen	96
6.2.6	Schoolklimaat	98
6.3	Het schoolondersteuningsprofiel	99
6.3.1	Kwaliteitsaspecten schoolondersteuningsprofiel	100
6.4	Cyclisch proces	105
	Doen in hoofdlijnen	106
7.	OGW4D in de schoolcultuur	107
7.1	Schoolcultuur	108
7.2	Draagvlak en eigenaarschap	109
7.3	Onderwijskundig leiderschap bij opbrengstgericht werken	111
7.4	Opbrengstgericht werken in het team	114
7.4.1	Data	114
7.4.2	Duiden	115
7.4.3	Doelen en Doen	116
7.5	Opbrengstgericht werken aan ouderbetrokkenheid	117
7.6	Cultuurverandering	119
	De schoolcultuur in hoofdlijnen	121
	Ondersteuning nodig bij Opbrengstgericht werken in 4D op jullie school?	122
	Verklarende woordenlijst	125
	Literatuur	129

Voorwoord

Het optimaliseren van leeropbrengsten is de afgelopen jaren een van de belangrijkste speerpunten in het onderwijs geworden. Het adagium is daarbij 'eruit halen wat erin zit'. We horen dit zo vaak, dat het triviaal lijkt. Maar niets is minder waar! Ga er maar aan staan: eruit halen wat erin zit. Dat is een enorme uitdaging. Niet alleen voor de leraar die lesgeeft aan leerlingen die in allerlei opzichten flink van elkaar kunnen verschillen. Maar ook voor de schoolleider die wil dat iedereen in het team tot zijn recht komt en kan excelleren. En wat te denken van de schoolbestuurder?

Opbrengstgericht werken in 4D® (OGW4D) is een cyclische, planmatige werkwijze die houvast biedt om de uitdaging aan te gaan. Als adviseur bij de CED-Groep ondersteun ik al vele jaren schoolteams bij het optimaliseren van hun onderwijs en het realiseren van mooie resultaten. Het is geweldig om te merken welke impact OGW4D heeft. Het is een werkwijze die scholen daadwerkelijk helpt om hoge ambities te stellen en om die ambities ook waar te maken. Een belangrijk uitgangspunt daarbij: *iedere leerling is uniek, maar dat betekent niet dat iedere leerling een uniek onderwijsprogramma nodig heeft*. De werkwijze van OGW4D helpt scholen om te zorgen voor gedifferentieerd onderwijs dat recht doet aan de verschillen tussen leerlingen en tegelijkertijd werkbaar is voor leraren. Dat maakt deze werkwijze zo bruikbaar en zo krachtig!

Op deze plaats wil ik graag mijn collega's uit het expertteam OGW4D noemen: Hanke Geurts, Monique Jeurissen, Ria van der Sar, Ariane van Dijk, Leonie van de Lavoir en Jasmijn Bruining. Jullie waren geweldige meelezers! Dankzij jullie kritische blik, waardevolle suggesties en persoonlijke ervaringsverhalen hebben we dit boek kunnen schrijven.

Ik hoop dat deze publicatie een mooie bijdrage gaat leveren aan geweldige opbrengsten. Veel leesplezier!

Wilma Peulen
voorzitter Expertteam OGW4D

Wilma Peulen

Inleiding

In dit boek maak je kennis met Opbrengstgericht werken in 4D, ofwel OGW4D. Deze cyclische en planmatige werkwijze draait om vier steeds terugkerende stappen in de voorbereiding en de uitvoering van het onderwijs: Data, Duiden, Doelen en Doen.

Voor wie is dit boek?

Met dit boek richten we ons in de eerste plaats op schoolleiders, intern begeleiders en schoolbestuurders. Opbrengstgericht werken start namelijk op het niveau van de school, of zelfs het bestuur. Daar worden de ambities benoemd en wordt de weg uitgestippeld om de ambities ook daadwerkelijk te realiseren. Daaraan levert iedereen in het team elke dag een bijdrage. Samen zorgen zij voor een krachtige doorgaande lijn in de ontwikkeling van alle leerlingen.

De OGW4D-werkwijze is geschikt voor alle sectoren in het onderwijs. In dit boek richten we ons op het reguliere basisonderwijs, het sbo en so cluster 1, 2 en 4. Hoe de school haar onderwijs heeft georganiseerd, maakt daarbij geen verschil. OGW4D is dus net zo geschikt voor traditionele jaargroepen als voor unitonderwijs, combinatiegroepen of elke andere organisatievorm.

Opbouw van dit boek

In **hoofdstuk 1** schetsen we de contouren van OGW4D. We lichten de verschillende fasen in het model kort toe en leggen de relatie met de schoolvisie.

Hoofdstuk 2 gaat over schoolambities formuleren. We geven direct toe: dit hoofdstuk is best technisch en pittig. We moeten veel begrippen introduceren voordat we toe zijn aan het slotakkoord: haalbare en uitdagende ambities stellen. Want daar draait het allemaal om. Zonder uitdagende ambities ga je nooit eruit halen wat erin zit. Of in ieder geval niet bij alle leerlingen in de school en in de verschillende groepen.

In **hoofdstuk 3** werken we de eerste fase uit het OGW4D-model uit: systematisch data verzamelen en ordenen. Data zijn de gegevens over wat leerlingen doen, weten, kunnen en begrijpen. Er zijn verschillende soorten data, zoals data uit interactie, uit gesprekken over de leerling, uit werk, uit toetsen en uit een aanvullende leerlijn.

Wat vertellen de data ons? Hoe moeten we ze interpreteren? Dat is waar het om draait in de tweede fase van OGW4D: duiden. Data duiden gebeurt in vier vaste stappen, die we in **hoofdstuk 4** uitwerken. Deze fase eindigt met leerlingen toewijzen aan de best passende aanpak (de basisaanpak, de verdiepte aanpak, de intensieve aanpak of de zeer intensieve aanpak). Elke aanpak is afgestemd op de ondersteuningsbehoeften van de leerlingen.

In **hoofdstuk 5** leggen we uit hoe scholen kunnen bepalen aan welke doelen gewerkt gaat worden. Deze doelen worden uitgewerkt op school- en groepsniveau, zodat er een heldere doorlopende lijn ontstaat. De leer- en ontwikkelingslijnen geven daarbij houvast. Een belangrijk onderwerp dat hiermee verband houdt, betreft differentiëren. Na een toelichting op verschillende vormen van differentiatie leggen we uit hoe we vanuit OGW4D tegen differentiatie aankijken.

Hoofdstuk 6 gaat over de laatste fase van de OGW4D-werkwijze: doen. In dit hoofdstuk werken we de verschillende aspecten van het onderwijsleerproces uit waarop de leraar invloed heeft: leerstofaanbod, leertijd, klassenmanagement, didactisch handelen, pedagogisch handelen en schoolklimaat. Ook komt het schoolondersteuningsprofiel aan bod, dat de school moet maken in het kader van de Wet passend onderwijs.

Opbrengstgericht werken gaat niet alleen over het handelen van een leraar met een groep leerlingen. Het is een werkwijze die toepasbaar is op elk domein in de school en op elk niveau in de onderwijsorganisatie, dus bijvoorbeeld ook op het niveau van het schoolbestuur of het samenwerkingsverband. In **hoofdstuk 7** bespreken we daarom hoe een schoolleider het team kan meenemen in het besluit om opbrengstgericht te werken en welke leiderschapsvaardigheden daarbij van pas komen. Ook gaan we kort in op de mogelijkheden om het OGW4D-model toe te passen op ouderbetrokkenheid.

Tot slot

In dit boek komen veel termen voor die te maken hebben met opbrengstgericht werken. Om de werkwijze van OGW4D goed te begrijpen is het belangrijk dat we hetzelfde beeld hebben bij de interpretatie van deze termen. Daarom sluit het boek af met een verklarende woordenlijst, waar de definities van de meest relevante termen te vinden zijn.

Voor de leesbaarheid spreken we in dit boek over de leerling, leraar, ib'er en schoolleider in de hij-vorm, maar hier zou evengoed zij kunnen staan. Bij verwijzing naar ouders bedoelen we zowel ouders, een alleenstaande ouder als verzorger(s).